

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЖАНРУ КАЗКИ У 5-МУ КЛАСІ НА УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Оксана Горганюк

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: oksanagorganiuk@gmail.com, тел.: +380632890260*

***Мета статті** – виявити основні методичні передумови шкільного розуміння учнями специфіки фольклору; охарактеризувати можливі методичні прийоми вивчення казки на уроках літератури у 5 класі, висвітлити способи, прийоми й методи опрацювання казок на уроках української літератури.*

***Методи дослідження.** У статті використано загальнонаукові і спеціальні літературознавчі методи, зокрема такі як описовий метод, метод аналізу, контент-аналізу, моделювання.*

***Результати дослідження.** У статті висвітлено методи та прийоми для роботи з фольклорними джерелами, зокрема з народною та літературною казкою, які відповідають державному стандарту базової середньої освіти та модельній програмі для проведення ефективних і цікавих уроків.*

***Новизна статті** полягає в систематизованому викладі методів та прийомів опрацювання казок на уроках української літератури.*

***Практичне значення** полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані вчителями під час підготовки до уроків літератури при вивченні жанру казки.*

***Ключові слова:** фольклор, НУШ, казка, методи, прийоми, українська література, системи навчальних завдань, літературний аналіз.*

Для вивчення казки на уроках літератури потрібна цілеспрямована підготовка з метою ефективного осмислення фольклору. Це ставить перед учителем завдання отримання глибших знань методики викладання усної народної творчості, вивчення і опрацювання казки. Від того, як педагог-практик працюватиме з текстом казки, залежить те, що саме й настільки глибоко буде засвоєно школярами у процесі вивчення цього жанру.

Вплив казки на розвиток дитини досліджував О. В. Вознюк у своїх статтях «Казка як наріжний науково-філософський ресурс розвитку дитини», «Феномен казки у розвитку дитини: від В. О. Сухомлинського до сьогодення». Методичні прийоми опрацювання фольклору подає

Г. Л. Токмань у праці «Методика навчання української літератури в середній школі». Цікавими науково-дослідницькими працями є «Морфологія казки» Володимира Проппа, який досліджує народні казки з метою виявлення повторюваних структур й ситуацій у них, та Джозефа Кемпбела «Герой із тисячею облич», де введено поняття «мономіфу» – мегасюжету, що лежить в основі різних історій: від казок до романів.

Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти (2020), метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом. Ключовою компетентністю визначається вільне володіння державною мовою. Конкретні результати та орієнтири для оцінювання 5-6 класів описані за пунктами: «Взаємодія з іншими особами...», «Сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації...», «Висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами...» та «Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за літературними явищами, проведення їх аналізу». [1]

Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» за авторством В. П. Архипової, С. І. Січкара, С. Б. Шило відповідає Державному стандарту базової середньої освіти, меті, ідейним засадам та очікуваним результатам навчання, окреслених у ньому.

Учитель, працюючи за програмою «Українська література. 5-6 класи», опирається на набуті в початковій школі знання й практичні вміння учнів, а саме: застосовувати різні види читання (аналітичне, переглядове, вибіркове), використовувати прийоми смислового читання, способи роботи з книгою.

Модельною програмою передбачено, що учні мають читати народні казки у різний спосіб відповідно до мети читання, розрізняти фольклорні й авторські твори, наводити приклади, самостійно визначати жанрові ознаки казок; формулювати тему та основну думку твору; використовувати заголовок для оптимізації роботи з текстом; переказувати зміст; відповідати на запитання за змістом казок; характеризувати літературних персонажів, їх поведінку та вчинки; формулювати висновки відповідно до поставленого завдання на основі аналізу казки; висловлювати своє ставлення до думок інших осіб; унаочнювати та візуалізувати зміст [3, с. 5].

Народним казкам притаманні певні особливості викладу фабули. Методистка Ганна Токмань радить вивчати спочатку анімалістичні казки тому що діти сприймають їх краще. Натомість чарівні та соціально-побутові потребують розвиненої уяви й певного життєвого досвіду учнів. На думку вченої, школярам до снаги узагальнити повчальний характер казки, осмислити перебільшення, олюднення, чарівні перевтілення [6, с. 158].

У підручнику з української літератури для 5 класу простежується добре продумана методика входження у твір і підготовки читача до сприйняття прочитаного. У ньому містяться багато креативних завдань і запитань, що дає можливість вибору. Окрім того, наявні репродукції картин, ілюстрації до текстів і мультфільмів, що сприяє творчій праці і зацікавленості учнів[7].

Важливо підтримувати мотивацію учнів на уроках. Серед кроків для налагодження пізнавальної активності учнів, для формування майбутнього вдумливого читача пропонуємо такі: підтримка зацікавленості, створення атмосфери успіху, використання зворотного зв'язку, формування системи взаємодії, врахування інтересів учнів, використання елементів гри.

Для розвитку зв'язного мовлення учнів використовуємо методи творчої переробки казок.

1. Знайомі герої у нових обставинах. Цей метод розвиває фантазію, створює умови, за яких ті ж самі головні герої потрапляють у зовсім інші обставини. Вони можуть бути фантастичними, неймовірними чи близькими до життя дітей. Наприклад: Вовк та Чапля замість лісу можуть опинитися на літаючій тарілці або за допомогою чарівної палички опинитися в одній клітці зоопарку, або застрягнути в ліфті багатоповерхового будинку.

2. Колаж із казок. Якщо казки знайомі, можна обійтися й ілюстрацією: Мудра дівчина допомагає сусідові визволити його сина. Важливо не забути про головних, первинних героїв, варіантів ситуацій може бути багато. Цей метод дітям краще подавати в ігровій ситуації. Скажімо, у книзі з казками переплуталися сторінки. Що сталося з героями казок?

4. Казка по-новому. Цей метод дозволяє по-іншому обміркувати вже знайомі сюжети. Для цього береться стара казка, де дітям пропонується наділити головних героїв протилежними якостями. Наприклад, семеро Козенят стають примхливими та злими, а добрий Вовк допомагає Козі їх перевиховати.

5. Експерименти у казках. Цей метод допомагає дітям у розвитку творчого мислення та емоцій. Як от, у казці «Про гору, що верхом сягала неба» син графа надто жорстоко карає царівну. Цьому випадку варто запропонувати дітям придумати більш людяний спосіб перевиховання цього героя.

6. Рятувальні ситуації із казок. Необхідно придумати екстремальні ситуації, які потребують різних варіантів, «рятувальних» рішень. Такий спосіб є передумовою для створення різноманітних сюжетів і розв'язок, сприяє розвитку зв'язного мовлення.

7. Закінчи казку. Метод дозволяє розвивати вміння логічно, правильно завершувати розповідь, осмислювати сприймане й активізувати словниковий запас.

Застосування методу «Шести капелюшків» (Six Thinking Hats) значно збільшує продуктивність праці. Прийом пропонує поділити мислення на шість типів, кожний з яких відповідає метафоричний капелюх певного кольору. Під час обговорення питання учасники застосовують конкретний капелюх і всі стараються думати в одному напрямку. Кожний колір має свої функції. Білий капелюх збирає інформацію і аналізує факти. Жовтий символічно відображає оптимізм, простежує успіхи і переваги. Чорний капелюх змушує мислити критично. Червоний відповідає за почуття, ідеї та інтуїцію, які не потрібно намагатися пояснити. Зелений капелюх концентрується на творчості, запасних рішеннях, уможливує право на свої поняття та концепції, а синій керує процесом дискусії, відповідає за підбиття підсумків і обговорення ефективності методу.

Використання прийому дає можливість зменшити час розв'язання проблем більше, ніж на 40% і збільшити ефективність результатів навчання [4].

За допомогою **мальованого скрайбінгу** вчитель зображує малюнки, піктограми, схеми, діаграми, ключові слова, паралельно з текстом, що звучить, тобто графічно супроводжує зміст, унаочнює почуте. Педагог може використовувати метод при поясненні чи закріпленні матеріалу або ж упродовж усього уроку. Школярі можуть використовувати скрайбінг під час переказу казки, що робить відповідь цікавішою.

Такі ігри, як «Напиши листа герою казки», «Візитка», «Відгадай героя», «З вуст в уста», «Прочитанка», «З якої казки герой?», «Загадкова скринька» привчають учнів логічно мислити, правильно ставити питання, шукати відповіді, робити індивідуальні умовиводи та спільні висновки.

Під час бесіди за змістом казки вчитель звертає увагу учнів на риси характерів героїв, їхні вчинки, на порівняння образів добротворців і злотворців, на те, якими словами вони схарактеризовані. На думку авторів, молодшим школярам потрібно допомогти узагальнити та систематизувати їхні знання про казку як жанр усної народної творчості. Використовується також метод творчої діяльності: учні вчаться складати власні казки.

Упродовж бесіди-узагальнення діти переконуються, що казка потрібна людям: вона може допомогти, коли важко, підтримати людину у біді. Українська народна творчість сповнена гуманістичними і патріотичними настановами, несе віру в перемогу добра і справедливості, народної моралі й подвигу. Спільне складання казок, їх аналіз, оцінювання – спосіб збагачення міжособистісних стосунків. Узагальнюючі бесіди проводимо на теми: «Моя улюблена казка», «В гостях у казки», а також бесіди з морально-етичним змістом [5, с. 108].

Цікавими методичними прийомами роботи з казкою є театралізація у ролях знайомої дітям казки; інсценізація – точне відображення змісту казки; демонстрація діафільмів; перегляд екранізацій казок.

Під час читання-пошуку учні повинні бачити зачин, основну частину, позитивну кінцівку, називати місце і час дій, виділяти кульмінацію у тексті, характеризувати поведінку героїв, називати чарівні речі і їхнє значення у розвитку сюжету. Глибоко оволодіти змістом казки допоможе словникова робота, використання ілюстрацій до народних казок, запитання для підсумкового опитування. Один із уроків можна присвятити проєкту музею чарівних предметів. На заняттях у 5 класі під час вивчення казки можна використовувати і народну пісню, і класичну музику. Цікавою ідеєю буде проведення виховного чи позакласного заходу.

Обов'язково при доборі методів роботи необхідно враховувати психологічні особливості молодших підлітків, підготовку до емоційної й інтелектуальної праці учнів, відповідно до їх рівня розвитку мислення й мови. Різноманітність методів і прийомів роботи з фольклорними джерелами настільки велика, що дозволяє кожному вчителю максимально реалізувати свій творчий потенціал, зробити уроки несхожими один на одного. Тут завжди можна знайти місце для гри, конкурсу, вікторини, театралізованої вистави, інтегрованого уроку. Вивчення казок пропонує кожному учневі вибрати шлях розвитку власних інтересів і здібностей, стає своєрідним запрошенням до спільної творчості вчителя та учнів.

Висновки. Таким чином, поглиблене та систематичне вивчення фольклору, зокрема казки, дозволяє, на нашу думку, у комплексі вирішувати завдання освіти, виховання та розвитку сучасних школярів. І разом з цим є одним із актуальних та перспективних напрямів збереження й відродження традиційної народної культури, формує в учнів осмислене ставлення до національної культурної спадщини, зберігає народну творчість в системі універсальних цінностей сучасного суспільства.

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Лист затвердженої постанови Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898.
2. Вознюк О.В. Казка як наріжний науково-філософський ресурс розвитку дитини // Філософія для дітей: сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 25, 26 трав. 2021 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 41-48.
3. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П., Січкач С.І., Шило С.Б.)
4. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 141 с.

5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук. – метод. посібник. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
6. Токмань Г. І. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник. К.: ВЦ «Академія», 2012. 312 с.
7. Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Заболотний В. В., Заболотний О. В., Слоньовська О. В., Ярмольська І. В. Київ: «Літера ЛТД», 2022. 243 с.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO WORKING WITH A FAIRY TALE IN THE 5TH CLASS ON THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE

Oksana Horhaniuk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, str. Shevchenko, 57;*

Purpose. *The purpose of the article is to identify the main methodical prerequisites for school students' understanding of the specifics of folklore; to characterize the possible methodical methods of studying fairy tales in literature lessons in the 5th grade, to highlight methods, techniques and methods of processing fairy tales in Ukrainian literature lessons.*

Research methods. *In the article, general scientific and special literary methods were used, in particular, such as the descriptive method, the method of analysis, content analysis, modeling.*

Research results. *The article highlights methods and techniques for working with folklore sources, in particular with folk and literary fairy tales, which meet the state standard of basic secondary education and the model program for conducting effective and interesting lessons.*

The novelty *of the article lies in the systematized presentation of methods and techniques for processing fairy tales in Ukrainian literature classes.*

Practical significance *is that the results of the study can be used by teachers in preparation for literature lessons when studying the fairy tale genre.*

Keywords: *folklore, fairy tale, methods, techniques, Ukrainian literature, systems of educational tasks, literary analysis.*